

EVROPSKI PROJEKTI O ROKODELSTVU

Kako slovenski etnologi podpirajo razvoj dejavnosti in območij?

Strokovni članek | 1.04

Datum prejema: 25. 8. 2025

Uvod

V zadnjih letih se na Slovenskem vse več pozornosti posveča rokodelstvu, in to tako zaradi njegove gospodarske kot kulturne vloge. Zasluge za to imajo zagotovo rokodelski centri, ki jih je v Sloveniji deset¹ in povezujejo več kot 750 rokodelcev. Leta 2014 so se povezali v Konzorcij rokodelskih centrov, da bi učinkoviteje sooblikovali pravne temelje statusa rokodelcev v Sloveniji. Njihovo delovanje je okrepilo zavedanje o pomenu ohranjanja in razvoja rokodelskih panog, kar se je leta 2023 izrazilo v Zakonu o ohranjanju in razvoju rokodelstva; Zakon je podlaga za sistemsko urejanje tega področja človekove ustvarjalnosti. Iz razprav ob sprejetju je bilo razvidno, da je Zakon utemeljen kot »rešiteljski« mehanizem redkega rokodelskega znanja in panog, ki nimajo več veliko nosilcev. Ukrepi so namreč med drugim namenjeni pedagoškemu izobraževanju rokodelcev in novim shemam prenosa znanja za posamezne panoge. Zakon vzpostavlja tudi pravni temelj za pripravo in izvajanje konkretnih ukrepov, ki nosilcem in nosilkam rokodelskih znanj omogočajo lažje in dostojnejše delo. Opredeljuje pa tudi ukrepe in finančna sredstva za izboljšanje delovnih razmer v podpornem okolju, tj. v organizacijah, ki se ukvarjajo s strateškim in strokovnim razvojem rokodelstva. Ob rokodelskih centrih in Konzorciju delovanje rokodelcev in njihovo povezovanje še zlasti podpirajo Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije, Slovenski etnografski muzej in Zveza društev upokojencev Slovenije (Konzorcij 2023; Republika Slovenija b. n. l.).

Po drugi strani je rokodelstvo tudi na evropski ravni postalo prepoznano kot pomembna dejavnost gospodarskega, demografskega in kulturnega razvoja območij. Evropska unija zato raziskovanje, razvijanje in ohranjanje rokodelskih panog spodbuja s sofinanciranjem raznovrstnih projektov. Medtem ko se nekateri projekti osredinjajo na krepitev organizacijskih ali osebnih zmogljivosti in raziskave

tržišča na splošno, so drugi bolj regionalno usmerjeni in se ukvarjajo z razvojem obrti in podpornega okolja na določenem območju. V nekaj evropskih projektih sodelujejo tudi slovenski etnologi in etnologinje.

Do zdaj se je večina etnologov z obrtni in rokodelstvom ukvarjala v sklopu muzejske oz. razstavne dejavnosti; izjema so pregledna dela Janeza Bogataja (1989, 1993) in raziskovalne naloge študentov etnologije, ki analizirajo določeno obrt oz. delo obrtnika ali pa obrti na izbranem geografskem območju. Zadnja monografska publikacija o obrteh, pri kateri so sodelovali tudi etnologi, je *Delavnica, polna nereda* (Korun Hočevar 2014; za recenzijo gl. Sosič 2014); knjiga predstavlja uveljavljene rokodelce, ki presegajo tradicionalne ustvarjalne vzorce. Projekti sodelujočim etnologom po eni strani omogočajo raziskave (teoretske in terenske), po drugi pa z delom z lokalno skupnostjo lahko pripomorejo k razvoju območja. V nadaljevanju predstavljava evropske projekte, v katerih sodelujejo slovenski etnologi, in analizirava njihov doprinos k projektnim in drugim ciljem.

Od raziskav rokodelske ustvarjalnosti do razvijanja odmaknjenih območij

Commheritour

Projekt *Commheritour* (s polnim imenom *Community-based models for the sustainable valorisation of cultural heritage crafts to enhance economic and tourism performance of remote areas of the Danube Region*; več gl. *Interreg Danube Region b. n. l.*), ki ga sofinancira program *Interreg Podonavje*, preverja kapacitete vrednotenja nesnovne kulturne dediščine (konkretnije rokodelstva) v odmaknjenih okoljih Podonavja.

Model vrednotenja se v projektu razume kot ekosistem turistifikacijskih, identifikacijskih, dediščinskih (in kulturnovarstvenih), ekonomskih in produkcijskih procesov oz. ljudi, ki v njih sodelujejo na lokalni ravni. Med projektom naj bi model(e) izboljšali s povezovanjem lokalnih deležnikov, z lokalnimi pilotnimi akcijami in izvajanjem treninga za projektne partnerje. Cilji projekta naj bi na ravni Podonavske regije zaokročila predlog strategije in akcijskega načrta za vrednotenje dediščine na tem območju ter oblikovanje spletne platforme, na kateri bi predstavili

¹ S sprejetjem novega zakona so rokodelski centri del podpornega okolja, vendar se definicija centra nekoliko razlikuje od definicije članstva v Konzorciju. Uradno je na podlagi zakonske ureditve razglašeni devet rokodelskih centrov, ki pa ne sovpadajo popolnoma z ustanovnimi člani Konzorcija rokodelskih centrov Slovenije (glej Rokodelstvo, Sekcija b. n. l.).

* Saša Poljak Istenič, dr. etnologije, izr. prof., višja znanstvena sodelavka ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje; sasa.poljak@zrc-sazu.si.

** Tajda Jovanovski, mag. etnologije in kulturne antropologije, asistentka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; tajda.jovanovski@gmail.com.

primere dobrih praks, uporabne predloge in informacije ter rokodelske delavnice.

Ožje partnerstvo zajema organizacije in institucije na Madžarskem (Občina Jászberény in Metropolitanska univerza v Budimpešti), Češkem (Razvojna agencija Južne Bohemije in Inštitut za družbene inovacije v Mikulovu), v Sloveniji (Univerza v Ljubljani in Javni zavod za kulturo Kamnik), na Hrvaškem (Lokalna akcijska skupina osrednje Istre), v Srbiji (Sklad za evropske zadeve in razvoj Avtonomne pokrajine Vojvodine), Romuniji (Okrajni svet Sibiu), Bosni in Hercegovini (Turistična skupnost Hercegovskoneretvanskega kantona in podjetje Rukotvorine) in Črni gori (Razvojna agencija za Bjelašico, Komove in Prokletijo) ter se deli na strokovne in operativne partnerje.

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je v projekt vključen kot strokovni partner, ki svetuje in mentorira izvajanje projekta oz. aktivnosti osmih operativnih partnerjev. Ekipa pomaga pri zbiranju in analiziranju podatkov prvega tematskega sklopa. Ta je v modelu vrednotenja osredinjen na ozaveščanje o potencialih lokalne nesnovne kulturne dediščine, prenos rokodelskega znanja ter umeščenost v lokalno skupnost in podporno okolje. Naštete teme dopolnjuje drugi sklop, za katerega skrbi Metropolitanska univerza v Budimpešti, ki si prizadeva povečati prispevek rokodelskih izdelkov in storitev k lokalnemu gospodarstvu in turizmu.

Naloge so si sledile v naslednjem vrstnem redu: utemeljitev terminologije, priprava navodil za raziskovalna poročila o stanju vrednotenja lokalnih rokodelskih praks, analiza poročil, popis lokalnih deležnikov, raziskovanje primerov dobrih praks za omenjeno tematsko področje ter mentoriranje izvedbe štirih pilotnih akcij. Z njimi partnerji poskušajo izboljšati model vrednotenja v svojem okolju (npr. prenos rokodelskega znanja, vključitev izobraževalnih ustanov, povezovanje in organizacija rokodelcev). Poleg tega je Univerza v Ljubljani vključena tudi v skupino strokovnih partnerjev, ki pripravljajo regionalno strategijo in akcijski načrt.

Za vse aktivnosti je bila temeljna preiščljena priprava metodologije oz. navodil za pisanje poročila osmih partnerjev o vrednotenju dediščine. Navodila vključujejo kontekstualizacijo posameznega območja (geografsko, demografsko, ekonomsko, kulturno in družbenopolitično), pregled pomembnih ali reprezentativnih rokodelskih obrti, informacije o obstoječem vrednotenju nesnovne kulturne dediščine, ki so jih prispevali tudi lokalni deležniki, in končno etnografsko kontekstualizacijo rokodelk in rokodelcev – partnerje so pozvali, naj jih obiščejo in predstavijo njihov delovni proces. Navodila so predvidela, da bi raziskavo najbolje opravili etnologi in kulturni antropologi, a so to partnerji le delno upoštevali; med raziskovalci so bili tudi strategji, analitiki in turistični delavci, nekateri so sodelovali z muzejskimi delavci. Avtorji so pridobili

vpogled v reprezentacije in vrednotenje dediščine v osmih krajih ali regijah, lokalno problematiko in vpetost v nacionalno regulacijo. Čeprav so strokovni partnerji raziskave pregledali in komentirali, rezultati nekaterih poročil niso bili dovolj specifični in primerljivi, zato so za projektne aktivnosti manj uporabni. Opazili so, da raziskovalni pristop zavira delovanje projektnih partnerjev; ti so večinoma že vpreženi v idejo, ki jo želijo uresničiti. Najpogosteje si želijo razviti turistični produkt – npr. delavnico za lokalno specifično rokodelsko obrt – zato se je fokus priprave poročil z raziskovanja možnosti in zajemanja procesov v lokalnem okolju premaknil k argumentaciji izbrane ideje. Kljub pomislekom so se strokovni oz. podporni partnerji tej viziji prilagodili.

Druga pomembna naloga, ki so jo izpeljali na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, je bila analiza dobrih praks. Na podlagi izbranih kriterijev (kontinuiteta, prepoznavnost, vključenost v mreže in lokalno okolje, strokovnost, priznani dosežki) so v kategorijah profesionalnih rokodelcev, laičnega prenosa znanja, kvalificiranega prenosa znanja, društev za ohranjanje in ponovno oživljanje rokodelskih obrti, predstavitve rokodelstva v muzejih ter mreže za povezovanje in vključevanje lokalne skupnosti kvalitativno analizirali 16 primerov dobrih praks iz Podonavja. V analizi so želeli poudariti tiste dejavnike, zaradi katerih se zdi, da so primeri v svojih okoljih uspešni. Analiza je v navezavi na pilotne akcije v projektu Commheritour lahko model za spodbujanje ljudi, povezovanje elementov in nasploh učenje na primerih dobrih praks. Eno od uspešnih organizacij pri vrednotenju dediščine in povezovanju z lokalno skupnostjo, Zadrugo za razvoj podeželja Pomelaj, so partnerji povabili na mednarodno srečanje za izvedbo delavnice o strategiji povezovanja z deležniki; vsebino delavnice bodo sodelujoči lahko prenesli v svoje lokalno okolje. Delavnica je tudi del kombiniranega učnega načrta o vrednotenju dediščine; ta bo prav tako dostopen širši javnosti. Iz zapsanega je razvidno, da je Commheritour kompleksno zasnovan projekt. Zasnovali so ga v madžarski občini Jászberény na podlagi izkušnje s projektom o kulturnih in kreativnih industrijah oz. je delo Zsuzsanne Földi, strateginje na področju urbanega razvoja. Etnologi, v projekt vključeni kot strokovni partnerji, se večinoma prilagajajo vnaprej postavljenim zahtevam, ki niso raziskovalne, temveč pogosto utemeljevalne narave. Ekosistem vrednotenja zato ni plod opazovanja notranjih dinamik posameznih partnerjev ali njihovih okolij, ampak je model, po katerem naj bi stvari delovale, čeprav je ta velikokrat idealističen in ga ne moremo aplicirati na osem raznolikih lokalnih okolij. Vloga etnologa in kulturnega antropologa v omenjenem projektu bi bila bolj smiselna, če bi jo lahko uresničevali na lokalnem območju. Tako bi bila v vsaki od osmih ekip oseba, ki bi spremljala dogajanje, poznala zgodovinske, etnološke, lokalnopolitične in gospodarske dejavnike, opazila pa bi tudi razvojne potenciale in se zna-

la odločiti o smiselnosti pilotnih akcij glede na angažiranost lokalnih deležnikov. Ti bi zagotavljali, da se projekt z iztekom financiranja ne bi končal, temveč bi se vpletel v obstoječo družbeno, finančno in drugo infrastrukturo. Tako pa so etnologi pogosto zvedeni na vlogo kontrolorjev in upravičevalcev vnaprej določenih projektnih aktivnosti.

AlpTextyles

Projekt *AlpTextyles* (s podnaslovom Skupne rešitve za re-lokalizacijo trajnostnih, krožnih vrednostnih verig alpskega tekstila, dovzetne za dediščino in potrošnike; gl. Interreg Alpine Space b. n. l.) je mednarodni projekt, sofinanciran iz programa Interreg Alpski prostor. Združuje 12 organizacij iz šestih alpskih držav – Švice, Slovenije, Francije, Nemčije, Italije in Avstrije. Vodja projekta je Polo Poschivo iz Švice, kompetenčni center za poklicno izobraževanje in koordinacijo trajnostnih čezmejnih projektov teritorialnega razvoja, finančno pa projekt za črpanje sredstev iz Evropskega sklada za regionalni razvoj koordinira ZRC SAZU. Drugi partnerji (ob že omenjenih) zagotavljajo interdisciplinarni pristop k oblikovanju trajnostne tekstilne proizvodnje, zasidrane v dediščini alpskega prostora; to so Univerza Friedricha Alexandra Erlangen-Nürnberg (Nemčija), Poslovna šola emlyon (Francija), zasebna šola za modo, umetnost in dizajn Istituto Marangoni (Italija), strokovni center za raziskovanje medicinskih in aromatičnih rastlin Mediplant (Švica), združenje Techtera, ki je koordinator inovacijskega grozda za francosko tekstilno industrijo, zbornica delodajalcev za sektor tekstila, mode in modnih oblačil v Italiji Confindustria Moda, studio za komunikacijsko oblikovanje Bellissimo (Italija), italijanska pokrajina Lombardija, regionalni muzej Montafon, ki je del regionalnega združenja desetih občin Stand Montafon (Avstrija), in Rokodelski center Škofja Loka, ki je del Razvojne agencije Sora (Slovenija); ta na področju podjetništva, podeželja, turizma in trajnostnega razvoja deluje v občinah Škofja Loka, Gorenja vas - Poljane, Žiri in Železniki.

Projekt je nastal iz zavedanja, da tekstilne vrednostne verige nujno potrebujejo spremembe, saj so eden največjih onesnaževalcev z ogromnimi možnostmi za zmanjšanje izpustov ogljikovega dioksida. V preteklosti so bile verige prekinjene zaradi globalnih dobavnih poti in selitve proizvodnje v tujino. Po drugi strani imajo Alpe bogato tekstilno dediščino s specifičnima estetiko in znanjem, ki temeljita na vrednotah krožnega gospodarstva in občutljivosti za lokalne vire (npr. volna, lan, barvilne rastline). Namen projekta je na omenjenih temeljih razviti sodelovalne rešitve za pospešitev ponovne lokalizacije trajnostnih tekstilnih vrednostnih verig na alpskem območju, da bi povečali uporabo naravnih lokalnih virov in ustvarili privlačne ponudbe, ki bi upravičile višje cene alpskih tekstilnih izdelkov ter spodbudile regionalni razvoj in ustvarjanje delovnih mest.

Glavne cilje projekta so partnerji uresničevali v več povezanih sklopih. V prvem, ki ga je vodil Inštitut za slovensko

narodopisje ZRC SAZU in v katerem so imeli etnologi ključno vlogo, so za pripravo pilotnih akcij in rešitev raziskovali in mapirali tekstilno dediščino in krožnost v tekstilnih alpskih vrednostnih verigah. Raziskave so vključevale zgodovinski pregled tekstilnih tradicij, od predelave volne in lanu do sodobnih trajnostnih materialov, saj

[p]reučevanje proizvodnje, distribucije in uporabe tekstila razkriva raznolikost, specifičnost in medsebojno povezanost alpskih regij. Tekstilni sektor ponuja perspektivo, skozi katero lahko preučimo bogato mešanico tradicij, znanja in sprememb znotraj tekstilnih vrednostnih verig regije. Raziskave tekstilne proizvodnje hkrati spodbujajo inovacije, opredeljujejo poslovne priložnosti in obravnavajo izzive prilagajanja podnebnim spremembam in širšim okoljskim spremembam. (Šrimpf Vendramin in Logar 2024: 6)

Čeprav so pri nastanku monografije, ki je izšla kot rezultat omenjenih raziskav, sodelovali tudi strokovnjaki z drugih področij in geografskih območij, so imeli pri zasnovi publikacije in pripravi obširnega zgodovinskega pregleda ključno vlogo slovenski etnologi. Njihova pregled slovenskega območja in predloga študija primerov sta bila zgled raziskovalcem iz drugih alpskih držav.

Etnologi so pogosto povabljeni k sodelovanju v izobraževalnih programih, vendar večinoma le za vodenje študijskih krožkov na univerzah za tretje življenjsko obdobje (oz. ljudskih univerzah), delavnic z otroki v osnovnih (in redko srednjih) šolah oz. za posamična predavanja na (večinoma) humanističnih fakultetah. V tem projektu pa se je pokazalo, da je znanje etnologov o (oblačilni) dediščini zaželeno tudi na drugih visokošolskih ustanovah, predvsem s področja oblikovanja (Fakulteta za dizajn); njihovo znanje je ključno za prenos v sodobne oblikovalske in rokodelske prakse. To navsezadnje dokazujejo tudi raznovrstni projekti in aktivnosti nekaterih slovenskih muzejev, npr. Slovenskega etnografskega muzeja in Muzeja za arhitekturo in oblikovanje, ki soorganizirata Triennale rokodelstva.

Posebnost tega projekta (med drugimi slovenskimi, ki jih Evropska unija financira iz različnih programov) je tudi to, da v njem ne sodelujejo le (slovenski) etnologi iz akademskih krogov, pač pa tudi iz strokovnih organizacij, ki povezujejo rokodelce in skrbijo za razvoj lokalnih območij. Razvojna agencija Sora, katere del je Rokodelski center Škofja Loka, namreč zaposluje dve etnologinji, ki sta ključni za prenašanje raziskovalnih spoznanj na teren, bodisi v obliki pilotnih akcij bodisi delavnic oz. drugih izobraževalnih aktivnosti. Zaradi poznavanja dediščine in povezav s podpornim okoljem laže podpirata ustvarjalce (npr. z nasveti, usmeritvami, s povezavami s terenom in podjetniškimi organizacijami). Razvojna agencija Sora je imela pomembno vlogo v delovnih sklopih oz. aktivnostih, ki so se ukvarjali z zasnovo, s testiranjem in z evalvacijo na dediščino občutljivih trajnostnih skupnostnih rešitev (delo z rokodelci in drugimi deležniki, pilotne akcije, izobraževanja in treningi).

V omenjenih primerih so bili etnologi »menedžerji« sku-
pnosti, saj so strokovno podprli ljudi pri razvoju zelenih de-
javnosti, hkrati pa so bili tudi posredniki med skupnostjo in
odločevalci, ki lahko razvite dejavnosti nadalje podprejo z
ustreznimi strategijami in politikami.

Culturality

Projekt Culturality (s polnim imenom Cultural heritage in
rural remote areas for creative tourism and sustainability;
več gl. Culturality project b. n. l.) je multidisciplinarni pro-
jekt, ki ga sofinancira program Obzorje Evropa. Njegov
namen je oživljanje podeželskih in odmaknjenih območij
s trajnostnim, kulturno utemeljenim turizmom. Snovno in
nesnovno dediščino, predvsem rokodelstvo, pa tudi glas-
bo, kulinariko, ustno izročilo in druge prakse (zlasti naj-
bolj zanimive za turizem) razume kot gonilo za krepitev
družbene povezanosti, gospodarskega razvoja in okoljske
trajnosti.

V projektu sodeluje 13 organizacij iz devetih evropskih dr-
žav. To so visokošolske in raziskovalne institucije, regio-
nalni predstavniki podeželskih in odmaknjenih območij,
muzeji, organizacije, ki neposredno sodelujejo z lokalnimi
skupnostmi, ter mala in srednje velika podjetja iz sektorjev
turizma in podatkovnega rudarjenja. Projekt vodi Univer-
za v Ovidu (Španija). Ob njej so vključene še tri španske
organizacije: podjetje Espacio Tormaleo koordinira vklju-
čevanje deležnikov, mreženje in ozaveščanje, Ekomuzej
La Ponte vodi razvoj modelov uporabnih raziskav in skrbi
za njihovo nadaljnjo uporabo, podjetje UriaXait pa ko-
ordinira podatkovno rudarjenje in analize. Univerza v Ave-
iru (Portugalska) je odgovorna za komunikacijo, celostno
podobo in diseminacijo, Politehnika Torino (Italija) ko-
ordinira usposabljanja in prenos znanja, Univerza v St.
Andrewsu (Združeno kraljestvo) razvija digitalno platfor-
mo, Univerza v Tartuju (Estonija) pa koordinira terenske
raziskave rokodelskih in drugih praks. Druge organizacije,
kot so Applied Arts Scotland (Združeno kraljestvo), Fun-
dacija Muzeja Nord (Norveška), regija Värmland (Šved-
ska), županija Maramureş (Romunija) in ZRC SAZU
(Slovenija), izvajajo raziskave in analize v svoji ali izbrani
regiji, zbirajo gradivo za vizualno platformo, organizirajo
dogodke in skrbijo za promocijo projekta.

Projekt ima pet glavnih ciljev: vzpostaviti transnacionalno in-
terdisciplinarno mrežo za raziskave in spodbujanje trajnost-
nega dediščinskega turizma; oživiti lokalne ekosisteme z
raziskavami potencialov za kulturni turizem; uporabiti digi-
talne tehnologije za povečanje prepoznavnosti, produktiv-
nosti in vpliva rokodelstva oz. nesnovne kulturne dediščine;
razviti orodja za vključevanje deležnikov in organizacijo
dogodkov za njihovo mreženje ter krepitev zmogljivosti ro-
kodelcev in spodbujanje izmenjave znanja.

V projektu sodelujeta dve etnološki instituciji: Unescova
katedra za aplikativne študije nesnovne kulturne dedišči-
ne Univerze v Tartuju in Inštitut za slovensko narodopisje

ZRC SAZU. Čeprav sta vključeni v vse delovne sklope,
pa imata glavno vlogo predvsem pri tistem, ki se osredinja
na terensko delo in zbiranje podatkov za razvojne načrte
območij ter na analize raziskav, pomembnih za ohranjanje
dediščine, ustvarjanje gospodarskih možnosti in prepreče-
vanje izseljevanja iz odmaknjenih podeželskih območij.
Terensko delo je usmerjeno na dokumentiranje podeželske
nesnovne (in manj snovne) dediščine v izbranih regijah,
ob rokodelski (procesi, tehnike, materiali ter razumevanje
njihove kulturne in družbene vloge) predvsem tiste, ki je
zanimiva za turizem. Ob samem dokumentiranju nesnov-
ne dediščine pa so v ospredju tudi raziskave povezav med
tradicionalnim rokodelstvom in modernimi manifestacija-
mi, krožnega gospodarstva in vloge žensk v rokodelskih
podeželskih praksah.

Prva naloga etnologov je bila priprava metodoloških na-
vodil za projektne partnerje brez izkušenj s terenskimi
raziskavami. Ker pa so etnografske raziskave v projektu
vezane tudi na kvantitativne cilje in digitalno platformo
(število intervjuvanih umetnikov, število enot opisnega in
vizualnega gradiva za VERAP – Virtual European Rural
Artisans Platform) ter na primerjalno analizo intervjujev,
je bilo treba pripraviti vprašanja za relativno strukturirane
pogovore z rokodelci, navodila za zapisovanje povzetkov
intervjujev po tematskih sklopih (namesto transkripcij)
ter specifično (predvsem vizualno) dokumentiranje roko-
delskih prostorov, praks in izdelkov. Terensko delo je bilo
med pisanjem pričujočega prispevka že skoraj končano,
izkušnje pa kažejo, da je obdelava enega samega intervjuja
glede na vsebinske (analiza) in tehnične zahteve (kakovost
in količina predvsem vizualnega gradiva) časovno zelo za-
mudna. Strukturirani vsebinski obrazci za izsledke sicer
olajšujejo primerjalno analizo posameznih sklopov, one-
mogočajo pa globlje, intimnejše antropološke vpogleda
v življenje rokodelcev na območjih z določeno specifikom,
ki bi nas sicer zanimala v temeljnih (ne pa prvenstveno v
uporabnost usmerjenih) raziskavah.

Predvidene analize terenskih raziskav pridejo na vrsto v
naslednjem poldrugem letu. Najprej bodo raziskovalci, da
bi ugotovili vpliv tradicije na sodobno umetniško in roko-
delsko izražanje na izbranih (in podobnih) odmaknjenih
podeželskih območjih, analizirali povezave med tradicio-
nalnimi praksami in sodobnimi ustvarjalnimi oblikami,
kot so nove *krafterske* prakse, popularna glasba ali kuli-
narika. Drugi del analize se bo posvečal trajnosti, saj so
raziskovalci na terenu pozorni tudi na prakse krožnega
gospodarstva. Poskušali bodo identificirati ovire in možne
rešitve za njihovo uveljavljanje v rokodelstvu ter jih na
terenu tudi preveriti. Nazadnje bodo raziskovalci analiza-
li še zgodovinsko in sodobno vlogo žensk kot ustvarjal-
k, nosilk in prenašalk rokodelske in druge kulturne dedišči-
ne, da bi prepoznali, v katerih dejavnostih imajo ženske
ključno vlogo in kakšen je njihov prispevek k ohranjanju
in prenosu znanja in veščin. Rezultati teh analiz naj bi pri-

spevali k razvoju kulturnega turizma in drugih poslovnih idej, ki bi temeljile na specifikah območja, lokalni identiteti in krožnem gospodarstvu.

Tako kot v projektu Commheritour so partnerji tudi v tej raziskavi analizirali t. i. »dobre prakse« oz. uspešne rokodelske iniciative. Medtem ko so etnologi vztrajali pri izbiri primerov, ki so jih na terenu že analizirali in/ali jih lahko preverjamo v živo, so partnerji večinoma zagovarjali spletne raziskave iniciativ z vsega sveta. Z redkimi izjemami »katalog« tako temelji na analizi spletnih predstavitev iniciativ, ki jih prikazuje v kar najlepši luči:

Združujejo ustvarjanje novih izdelkov in dejavnosti na inovativen način, tako v organizaciji kot v procesu. Podpirajo in spodbujajo ekonomsko, družbeno in okoljsko trajnost podeželskega okolja, kjer se izvajajo. Prav tako spodbujajo skupnosti k družbeni uporabi kulturne dediščine in pozitivno vplivajo na turizem, ki vodi k trajnostnemu razvoju podeželja. (Pérez Maestro 2025: 5)

Za celovito presojo vloge etnologov v projektu oz. njihovega vpliva na rezultate je še prezgodaj, saj se bo projekt končal šele marca 2028. Ob različnih disciplinarnih načinih raziskovanja dediščine pa se že od začetka kot glavni problem kaže razkorak med zahtevami po uporabnosti rezultatov za gospodarski, družbeni in kulturni razvoj odmaknjenih podeželskih območij (na spletni platformi naj bi sodelovalo kar 1000 rokodelcev) in znanstvenimi ambicijami projekta oz. programa, ki projekt sofinancira (navsezadnje je predvidena objava vsaj 38 indeksiranih prispevkov v odprtem dostopu).

Sklep

Prispevek opisuje tri aktualne evropske projekte, v katerih je v ospredju rokodelstvo v povezavi s kulturno dediščino, v njih pa etnologi opravljajo temeljne raziskave področja (in določenega območja), namenjene operativnim oz. uporabnim ciljem (razvoj dejavnosti, prenos znanj, strateški dokumenti). Njegov namen je bil odpreti razpravo o vlogi etnologov v opisanih projektih, ki pogosto niha med dokazovanjem, zakaj so ključni za temeljne raziskave in razvoj področij, povezanih s kulturno dediščino, in opozarjanjem na razkorake med raziskovalnimi in praktičnimi ambicijami oz. na omejitve projektnega dela.

V članku nisva analizirali že končanih projektov niti tistih, ki so vključevali samo slovenske partnerje, niso predvidevali temeljnih raziskav rokodelstva (npr. Crafts4Future, projekti LAS ipd.) in kjer so bila obrtniška znanja zgolj možno (ne pa ključno) sredstvo za razvijanje drugih znanj in veščin, npr. podjetništva. Med tovrstnimi projekti je npr. Cultural Bees, ki ga sofinancira program Ustvarjalna Evropa in katerega cilj je razviti in izvajati program usposabljanja ter digitalni nabor orodij, ki med mladimi podpirata spodbujanje podjetniških veščin v kulturnih in kreativnih industrijah. Na pobudo arhitekta in etnologinje

z Univerze v Novi Gorici, ki je eden od projektnih partnerjev, so bila rokodelska znanja v projekt vključena kot vsebina za razvoj podjetniških idej na področju kulturnih in ustvarjalnih sektorjev.

Prav tako je treba omeniti, da je Slovenski etnografski muzej vključen v pripravo seznama rokodelskih panog, ki vsebuje opis panoge, evalvacijo znanj, spretnosti in veščin panoge, vidike ohranjanja regionalnih razpoznavnosti in kultur, varstva in bogatenja kulturne dediščine, identitete in prepoznavnosti ter družbenega in gospodarskega napredka, pa tudi opis učinkov na medgeneracijsko povezovanje, vseživljenjsko učenje in turizem. V ta namen bo Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo v naslednjih letih financiralo tudi pripravo avdiovizualnega gradiva o rokodelskih panogah, kar bo eden od obsežnejših in dolgoročnejših projektov za ohranjanje dediščine rokodelstva in pripravo podlag za gospodarsko uspešnost te dejavnosti.

Zahvala

Prispevek je nastal v sklopu projektov CULTURALITY: Cultural heritage in rural remote areas for creative tourism and sustainability, ki prejema sredstva iz programa Evropske unije za raziskave in inovacije Obzorje Evropa v okviru sporazuma št. 101132628; COMMHERITOUR: Community-based models for the sustainable valorisation of cultural heritage crafts to enhance economic and tourism performance of remote areas of the Danube Region, ki je sofinanciran iz programa Evropske unije za evropsko teritorialno sodelovanje Interreg Podonavje; in AlpTextyles: Collaborative solutions for a heritage & consumer sensitive relocalization of sustainable, circular, and innovative Alpine textile value chains, ki je sofinanciran iz programa Evropske unije za evropsko teritorialno sodelovanje Interreg Alpski prostor. Raziskavo je finančno podprla tudi Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije v sklopu raziskovalnega programa Etnološke, antropološke in folkloristične raziskave vsakdanjika (P6-0088).

Hvala tudi Katarini Šrimpf Vendramin in Jasni Fakin Bajec za ideje, pripombe in podatke o projektih AlpTextiles in Cultural Bees.

Literatura in viri

BOGATAJ, Janez: *Domače obrti na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, 1989.

BOGATAJ, Janez: *Ljudska umetnost in obrti v Sloveniji*. Ljubljana: Domus, 1993.

CULTURALITY PROJECT: Culturality. Spletna stran projekta, b. n. l.; <https://culturalityproject.eu/>, 25. 7. 2025.

INTERREG ALPINE SPACE: AlpTextiles. Spletna stran projekta, b. n. l.; <https://www.alpine-space.eu/project/alptextyles/>, 25. 7. 2025.

INTERREG DANUBE REGION: Commheritour. Spletna stran projekta, b. n. l.; <https://interreg-danube.eu/projects/commheritour>, 25. 7. 2025.

KONZORCIJ ROKODELSKIH CENTROV SLOVENIJE: Izjava Konzorcija rokodelskih centrov Slovenije: Vlada Republike Slovenije sprejela predlog zakona o ohranjanju in razvoju rokodelstva. Spletna stran Razvojne agencije Sora, 21. 2. 2023; <https://www.ra-sora.si/izjava-konzorcija-rokodelskih-centrov-slovenije/>, 25. 7. 2025.

KORUN HOČEVAR, Maja (ur.): *Delavnica, polna nereda: Sodobni rokodelci in oblikovalci v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod Lab laar in JSKD, 2014.

REPUBLIKA SLOVENIJA: Ohranjanje in razvoj rokodelstva. Gov.si, b. n. l.; <https://www.gov.si teme/ohranjanje-in-razvoj-rokodelstva/>, 25. 7. 2025.

ROKODELSTVO: Sekcija, Zakon o ohranjanju in razvoju rokodelstva; <https://www.rokodelstvo.si/sekcija/zakon-o-ohranjanju-in-razvoju-rokodelstva>. 22. 8. 2025.

PÉREZ MAESTRO, Carmen: General Overview. V: Carmen Pérez Maestro (ur.), *Deliverable D3.1: Inventory of Good Practices*. Spletna publikacija projekta Culturality. Villanueva de Santo Adriano: La Ponte Ecomuséu, 2024, 3–22.

SOSIČ, Barbara: Maja Korun Hočevar (ur.): *Delavnica, polna nereda: Sodobni rokodelci in oblikovalci v Sloveniji*. Recenzija knjige. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 54/4, 2014, 47–48.

ŠRIMPF VENDRAMIN, Katarina in Erik Logar: Introduction. V: Katarina Šrimpf Vendramin (ur.), *Alpine Textile Heritage: An Overview*. Ljubljana: Založba ZRC, 2024, 5–7; <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/2162/8818/2796>, 20. 8. 2025.

